

підгрунтя вирішення створення механізмів управління природно-техногенною безпекою. Тому в подальшому постає потреба в удосконаленні методологічного інструментарію системного аналізу і основних положень синергетики, що дозволить моделювати динаміку функціонування складних систем і на цьому підґрунті завчасно прогнозувати й попереджувати виникнення дестабілізуючих факторів, а також вживати заходів щодо нейтралізації їх дії.

Список використаних джерел

1. **Акимов В. А.** Методический аппарат исследования природного и техногенного риска / Акимов В. А. // Безопасность жизнедеятельности. – 2001. – № 2. – С. 34 – 38.
2. **Асамбаев Н.** Оценка, анализ, измерение и управление рисками / Н. Асамбаев // Управление риском. – 2002. – № 1. – С. 9 – 18.
3. **Возженников А. В.** Национальная безопасность: теория, практика, стратегия / А. В. Возженников. – М. : Модуль, 2000. – 240 с.
4. **Гегель Г. В. Ф.** Философия права / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1990. – 524 с.
5. **Данилишин Б. М.** Наукові основи прогнозування природно-техногенної (екологічної) безпеки України / Б. М. Данилишин, В. В. Ковтун, А. В. Степаненко. – К. : Лекс Дім, 2004. – 552 с.
6. **Іляш О. І.** Наукові передумови ідентифікації категорії «соціальна безпека регіону» / О. І. Іляш // Екон. науки. Сер. «Регіональна економіка» : зб. наук. пр. Луцький нац. техн. ун-т. – Вип. 7 (27). Ч. 3. – Луцьк, 2010. – С. 37 – 62.
7. **Качинський А. Б.** Засади системного аналізу безпеки складних систем / А. Б. Качинський ; за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К. : Євроатлантикінформ, 2006. – 336 с.
8. **Кириленко В. І.** Інвестиційна складова економічної безпеки / В. І. Кириленко. – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
9. **Маслоу А.** Мотивация и Личность / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2006. – 352 с.
10. **Порфирьев Б. Н.** Управление безопасностью в природно-техногенной сфере на основе концепции риска / Б. Н. Порфирьев // Управление риском. – 2002. – № 2. – С. 36 – 42.
11. **Холмогоров Ю. П.** Риск и управление / Ю. П. Холмогоров. – Режим доступа : zhurnal.lib.ru/h.

List of references

1. **Akimov V. A.** Metodicheskiy apparat issledovaniya prirodnogo i tehnogennoho riska / Akimov V. A. // Bezopasnost zhiznedeyatel'nosti. – 2001. – № 2. – S. 34 – 38.
2. **Asambaev N.** Otsenka, analiz, izmerenie i upravlenie riskami / N. Asambaev // Upravlenie riskom. – 2002. – № 1. – S. 9 – 18.
3. **Vozzhennikov A. V.** Natsional'naya bezopasnost: teoriya, praktika, strategiya / A. V. Vozzhennikov. – M. : Modul, 2000. – 240 s.
4. **Gegel G. V. F.** Filosofiya prava / G. V. F. Gegel. – M. : Myisl, 1990. – 524 s.

5. **Danylyshyn V. M.** Naukovi osnovy prohnozuvannya pryrodno-tekhnogennoi (ekolohichnoi) bezpeky Ukrainy / V. M. Danylyshyn, V. V. Kovtun, A. V. Stepanenko. – K. : Leks Dim, 2004. – 552 s.
6. **Ilyash O. I.** Naukovi peredumovy identyfikatsii katehorii «sotsialna bezpeka rehionu» / O. I. Ilyash // Ekon. nauky. Ser. «Rehionalna ekonomika» : zb. nauk. pr. Lutskyi nats. tekhn. un-t. – Vyp. 7 (27). Ch. 3. – Lutsk, 2010. – S. 37 – 62.
7. **Kachynskiy A. B.** Zasady systemnoho analizu bezpeky skladnykh system / A. B. Kachynskiy ; za zah. red. V. P. Horbulina. – K. : Yevroatlankyinform, 2006. – 336 s.
8. **Kyrylenko V. I.** Investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky / V. I. Kyrylenko. – K. : KNEU, 2005. – 232 s.
9. **Maslou A.** Motivatsiya i Lichnost / A. Maslou. – SPb. : Piter, 2006. – 352 s.
10. **Porfirev B. N.** Upravlenie bezopasnostyu v prirodno-tehnogennoy sfere na osnove kontseptsii riska / B. N. Porfirev // Upravlenie riskom. – 2002. – № 2. – S. 36 – 42.
11. **Holmogorov Yu. P.** Risk i upravlenie / Yu. P. Holmogorov. – Rezhim dostupa : zhurnal.lib.ru/h.

Надійшла до редколегії 05.02.14

УДК 35

Ганна ГОЛУБЧИК

Національна академія державного управління

при Президентові України

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління

«ПУБЛІЧНА ІСТОРІЯ» ЯК СФЕРА ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Розкривається сутність поняття «публічна історія» і його зв'язок із суспільною пам'яттю. Висвітлюється інституалізація публічної історії та її місце в публічному управлінні на прикладі зарубіжних країн. Доводиться необхідність інституалізації публічної історії в Україні.

Ключові слова: публічна історія, культурно-історична складова державного управління, суспільна пам'ять.

Анна Голубчик. «Публичная история» как сфера государственно-управленческой деятельности: зарубежный опыт

Раскрывается сущность понятия «публичная история» и его связь с общественной памятью. Освещается институализация публичной истории и ее место в публичном управлении на примере зарубежных стран. Доказывается необходимость институализации публичной истории в Украине.

© Голубчик Г. Д., 2014

Ключевые слова: публичная история, культурно-историческая составляющая государственного управления, общественная память.

Ganna Golubchuk. «Public history» as a sphere of state administrative activity: foreign experience

The essence of the term «public history» and its relationship to social memory revealed. The institutionalization of public history and its place in public administration as an example of foreign countries highlighted. The necessity of institutionalization of public history in Ukraine proved.

Key words: public history, cultural and historical part of public administration, public memory.

Виділивши культурно-історичну складову серед засад державного управління, Г. В. Атаманчук дав їй характеристику та визначив проблеми функціонування. Так, до культурно-історичної спадщини належать об'єкти матеріальної і духовної культури, традиційні форми життєдіяльності людей, що апробовані віковим досвідом. Але цей досвід не завжди відповідає вимогам сучасності й вимагає «розумного включення в процеси побудови майбутнього». Важливо навчитись обирати з минулого необхідний і міцний «будівельний матеріал» [2, с. 91 – 92]. Актуальність дослідження питань культурно-історичної складової й суспільної свідомості в державному управлінні зумовлена також їх належністю до соціального знання – сфери «найбільшої кількості помилок, оман, ілюзій» [2, с. 512].

Важливим управлінським ресурсом і чинником державотворення є суспільна пам'ять, що, будучи конструкцією минулого в інтересах сьогодення, стає об'єктом дослідження науки державного управління. Стан і вектор розвитку суспільної пам'яті залежить, перш за все, від цілеспрямованих зусиль з боку держави; дослідженню мають підлягати механізми і закономірності її функціонування. Як суб'єкт формування масових уявлень про минуле, держава використовує комунікативні можливості й форми ретрансляції пам'яті.

Оскільки колективна пам'ять – відносно новий об'єкт досліджень, спостерігається невизначеність і неузгодженість понять «суспільна», «соціальна», «колективна», «історична», «національна» пам'ять [9]. Феномен, про який йдеться, є частиною суспільної свідомості, тому пропонуємо вживати термін саме «суспільна пам'ять». Суспільна пам'ять – об'єкт державного управління, орієнтований на вирішення значущих соціально-політичних завдань: реалізацію національного проекту, становлення політичної нації, формування національної ідентичності, інтеграції в наднаціональні утворення тощо. Процеси державотворення та зміна соціально-політичного контексту впливають на формат, обсяг і вектор суспільної пам'яті. Суспільства коригують своє ставлення до

минулого, аби мати можливість опертися на нього у вирішенні завдань сьогодення або реалізації проектів майбутнього [2; 9]. Науковий інтерес до суспільної пам'яті має бути спрямований у першу чергу на її інтегративні можливості [6; 9].

«Руйнація минулого» (його переоцінка) або соціальних механізмів, що пов'язують сучасність із досвідом попередніх поколінь, визнана одним із характерних явищ у суспільній свідомості ХХ ст. Кризовий же стан суспільної пам'яті призводить до негативних наслідків існування й розвитку суспільства. Указані тенденції і необхідність їх подолання викликали сплеск наукового інтересу до колективних уявлень про минуле у Європі (див. [3]).

Серед перших дослідників суспільної пам'яті слід назвати М. Альбракса, П. Коннертона, П. Нору. Відтоді різні галузі науки (філософія, історія, політологія, соціологія, психологія) звертаються до вивчення колективної пам'яті.

Новітній етап українського державотворення обумовив інтерес до колективної пам'яті серед вітчизняних фахівців: аспектам колективної пам'яті присвячено роботи політологів О. Волянук, М. Гона, Ю. Зерній; істориків І. Колесник, Г. Корж, В. Солдатенка, О. Удада.

У державах пострадянського простору процеси державо- і націєтворення спираються на суспільну пам'ять, тоді як «розколата» або «кризова» пам'ять, фрагментація образу минулого, різне в ціннісному вимірі його розуміння всередині національних спільнот створюють загрозу соціокультурній і політичній єдності й ідентичності. Названі проблеми суспільної пам'яті можуть вирішуватись також за допомогою публічної історії (Public History).

Публічна історія охоплює велике практичне поле й пов'язана з музеями, заповідниками й пам'ятними місцями, архівами різних рівнів і відомств, всіма рівнями влади, управлінням культурною спадщиною і її інтерпретацією, охороною пам'яток історії і культури, теорією колективної пам'яті, суспільними організаціями й рухами історичного та історико-патріотичного напрямку, а також з відображенням історії в сучасній популярній культурі (історична белетристика, історична реконструкція як хобі, масові публічні культурно-історичні акції, науково-популярні й просвітницькі медіа-проекти, позакласна й позааудиторна робота з молоддю, кінематограф). У вітчизняній науці й управлінській практиці публічна історія поки що не представлена як концепт, отже, метою нашого дослідження є вивчення можливостей публічної історії для державного управління в Україні на прикладі зарубіжних країн.

Будучи сферою діяльності, що розвивається в багатьох напрямках, публічна історія не може бути визначена досить точно, однак серед її ключових характеристик – прикладна й наочна

суспільна користь, на протигагу фундаментальним дослідженням академічної історичної науки, що спрямовані, головним чином, на фахівців. «Публічна історія описує численні й різноманітні способи, якими історія служить суспільству ... це історія, що застосовується до реальних проблем» [16] і має на меті сприяти корисності історичного знання в суспільстві через професійну практику (діяльність). Підкреслимо, що професіонали цієї сфери висловлюють думку про державу як основу публічної історії, про зв'язок публічної історії зі становленням національної держави [14].

Публічна історія як професійна діяльність інституалізується в США і Канаді з кінця 1970-х рр. У 1976 р. Університет Санта-Барбари за ініціативою історика Р. Келлі вперше прийняв студентів на бакалаврську програму зі спеціальності «Публічна історія», а в 1979 р. було створено Національну раду США з публічної історії (National Council on Public History, НРПІ США) [16]. Нова галузь набула підтримки з боку державних і великих комерційних структур.

Публічна історія як діяльність фахівців існує також в Австралії, меншою мірою інституційно та з іншим суспільним призначенням – у Європі. Останні десятиріччя розвитку публічної історії відзначено не лише успішними суспільними проектами гуманітарного, соціального та соціально-економічного спрямування, а й відкриттям магістерських і докторських програм з цього напрямку в різних навчальних закладах.

Між 1980 та 2008 рр. НРПІ США проводить кілька опитувань для уточнення професійного складу, соціального статусу та професійної самоідентифікації «публічних істориків». З'ясовано, що більш ніж третина практиків публічної історії працюють у музеях, є викладачами коледжів та університетів. Для решти представників публічної історії найбільшим роботодавцем є держава (центральний, федеральний та місцевий рівні влади). За останніми даними, у федеральних органах влади працюють 8,5 %, у регіональних (провінційних) – 9 %, у місцевих – ще 3 % респондентів. Крім того, серед роботодавців-практиків з публічної історії вказано історичні (8,9 %) і науково-дослідні організації, архіви і бібліотеки (5,1 %), неприбуткові організації (4,5 %), а також консалтингові фірми (3,4 %). Більшість публічних істориків ідентифікують свою професійну діяльність з функціями «захисту», «архівування», а також «адміністрування», інформування і підтримки інших фахівців [13]. Досягнення й методи публічної історії враховують під час ухвалення політичних рішень, у громадських обговореннях. У структурі публічних служб США і Канади у 1970-х рр. існувала категорія посад «історичні дослідники» [14].

У розвитку публічної історії є принципова різниця між

американським і європейським підходами. Перший передбачає пошук застосування компетенцій істориків-професіоналів поза академічними межами (й на це була низка причин, зокрема – диспропорції на ринку праці професійних істориків). За європейським підходом публічна історія стала альтернативою консервативним підходам академічної науки й шукала передусім шляхи подолання ідеологічних і психологічних криз, вирішення проблем травматичної повоєнної суспільної пам'яті, реконструкції національної ідентичності в повоєнних державах.

Останнім часом російські вчені розглядають публічну історію як важливу умову розвитку сучасного російського суспільства. Так, А. Л. Зорін визначає сферу і завдання публічної історії як «сферу обігу і життя в історичній спадщині, в якій живе суспільство в повсякденності. Офіційні церемонії і державні свята – це те, що пов'язує країну з історією, завжди реконструює якийсь історичний досвід, звернено до тих або інших пам'ятних дат» [15]. На його думку, ця сфера не потрапляє до кола інтересів академічної історії, утім є надзвичайно важливою для повсякденного існування, розвитку й інтеграції суспільства. Особливо важливим дослідник бачить розвиток публічної історії у зв'язку з вітчизняною специфікою ставлення до минулого, яке коливається від консервативного прагнення точного опису (перестороги пострадянської суспільної свідомості проти фальсифікації і «переписування» історії, розчарування і стомленість від зміни історичних парадигм на пам'яті одного-двох поколінь сучасників) до заперечення відповідальності суспільства перед минулим і пам'яттю. Окреслення цих «полосів» ставлення до минулого і їх подальше дослідження, на наш погляд, є одним із шляхів подолання проблеми суб'єктивного чинника в державному управлінні – «розриву мислення», ідеологічної невизначеності в лавах інтелектуальної еліти, позначеної Г. В. Атаманчуком [2, с. 100].

Перший у Росії центр з підготовки публічних істориків і магістерська програма «Public history. Історичне знання в сучасному суспільстві» були відкриті у 2012 р. у Московській вищій школі соціальних і економічних наук [11]. Ініціатори програми усвідомлюють поки що низький ступінь визнання публічної історії як поля професійної діяльності й частини суспільного життя в Росії [5]. Діяльність публічного історика – не розмивання професійних критеріїв, не вульгаризація чи спотворення історичного знання, а застосування експертних оцінок у публічній управлінській практиці. На думку російських фахівців, поява такої навчальної програми відповідає вимогам часу, підвищеному інтересу до минулого в політичному і культурному просторі держави [15], що є актуальним також і для України.

Вважаємо, що досягнення публічної історії можуть бути використаними у сфері публічного управління в Україні. Перш за все, на загальнодержавному рівні йдеться про комеморативні практики (які вже існують та/або потребують перегляду) – способи репрезентації минулого, що мають на меті підкреслити значущість минулого для сучасного стану даного суспільства [1; 7; 8]. США, Канада і Австралія демонструють досвід здійснення комеморативних практик за допомогою публічної історії: держава фінансує заходи й пам'ятні дати, проводяться різноманітні мультикультурні проекти, стимулюється суспільний інтерес до генеалогії тощо. Цікавим і менш відомим досвідом практики публічної історії є урядова підтримка проектів, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища депресивних територій: на хвилі деіндустріалізації місцеву історію і культуру використовують як основу ребрендинга територій, що підвищує їх туристичну привабливість і спричиняє економічне піднесення.

Сьогодні публічна історія перетинається з цифровою історією, чим завданням є розширення доступу до інформації, залучення громадян до створення історичного знання, широка публічна презентація історії. Прикладом такої діяльності є проект і акції громадської ініціативи «Безсмертний полк» – створення інформаційної бази зі спільним доступом для вшанування й увічнення пам'яті учасників і жертв Великої Вітчизняної війни (див. [3]).

Ключові організації і центри публічної історії у світі – Каліфорнійська рада пропаганди історії (California Council for the Promotion of History), Канадське національне історичне товариство (Canada's National History Society), Національна рада публічної історії (National Council on Public History), Група публічної історії Канадської історичної асоціації (Public History Group, Canadian Historical Association), Ресурсний центр публічної історії (Public History Resource Center) та ін. Ці організації загалом і визначають шляхи розвитку публічної історії – перебувають у діалозі з урядами й громадськістю, проводять теоретичні дослідження, видають періодичні видання, проводять комунікативні заходи, розробляють програмні й методичні документи, сприяють підготовці фахівців і популяризації публічної історії.

Структуру публічної історії, що формується в Україні, окрім елементів наукової інфраструктури, складають органи охорони культурної спадщини, центри патріотичного виховання, національні й міжнародні громадські організації, пошуковий рух, а також нормативна база й програмні документи розвитку публічної історії [10; 12]. Розв'язання ряду соціально-економічних і духовно-культурних проблем українського суспільства потребує врахування

в державному управлінні специфіки функціонування суспільної пам'яті, а також розвитку й використання методів і прийомів публічної історії. Для цього, на наш погляд, існують достатні передумови (соціальний запит на звернення до минулого в інтересах сучасного розвитку; організації і заклади, що складають інфраструктуру публічної історії, людський ресурс – висококваліфіковані фахівці і зацікавлені аматори, благодійники тощо). Необхідні розвиток нормативної і економічної бази, методів публічної історії, професіоналізація і популяризація цього виду діяльності, міждержавне співробітництво у сфері публічної історії. Елементи публічної історії як виду публічної діяльності наявні в Україні, тому існує потреба презентувати основи публічної історії публічним службовцям, започаткувавши відповідні навчальні модулі в межах програми підготовки магістрів з державного управління й у підвищенні кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування в системі Національної академії державного управління при Президенті України.

Список використаних джерел

1. **Аникин Д. А.** Пространство социальной памяти : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Аникин Даниил Александрович. – Саратов, 2008. – 16 с.
2. **Атаманчук Г. В.** Теория государственного управления : курс лекций / Г. В. Атаманчук. – М. : Омега-Л, 2006. – С. 91 – 92.
3. **Бессмертный полк** // Бессмертный полк : Днепропетровск. Гражданская инициатива «Бессмертный полк». – Режим доступа : www.nashpolk.dp.ua/index.php.
4. **Вельцер Х.** История, память и современность прошлого: память как арена политической борьбы / Харальд Вельцер. – Режим доступа : www.magazines.russ.ru/nz/2005/2/vel3.html.
5. **Вера Дубина** об опыте реализации первой магистерской программы по Public History. – Режим доступа : www.msses.ru/about/news/708/.
6. **Волянюк О. Я.** Суспільна пам'ять в контексті розвитку політичної свідомості у сучасній Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / Волянюк Ольга Ярославівна. – К., 2012. – 20 с.
7. **Голубчик Г. Д.** Комеморативні практики в управлінні соціальним розвитком / Г. Д. Голубчик // Проблеми управління соціальним та гуманітарним розвитком : матеріали VII регіон. наук.-практ. конф. за міжнар. участю 29 лист. 2013 р., м. Дніпропетровськ. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2013. – С. 20 – 23.
8. **Гон М. М.** Особливості формування української історичної пам'яті в час демократичного транзиту / М. М. Гон. – Режим доступу : www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fps/2012_2/gon.pdf.
9. **Зерній Ю.** Державна політика пам'яті в Україні: становлення та сучасний стан / Ю. Зерній. – Режим доступу : www.old.niss.gov.ua/book/

StrPryor/8/7.pdf.

10. **Концептуальні** засади державної політики пам'яті в Україні : аналітична записка. – Режим доступу : www.old.niss.gov.ua/Monitor/January2010/03.htm.

11. **Московская** высшая школа социальных и экономических наук : программа курса. – Режим доступа : www.msses.ru/about/faculties/129/programma-kursa.

12. **О проекте** Соглашения об увековечении памяти о мужестве и героизме народов государств-участников Содружества Независимых Государств в Великой Отечественной войне 1941 – 1945 годов : решение Совета министров иностранных дел Содружества Независимых Государств от 2 сент. 2011 г. – Режим доступа : www.e-cis.info/page.php?id=21992.

13. **Dichtl J.** A Picture of Public History Preliminary Results from the 2008 Survey of Public History Professionals / John Dichtl, Robert B. Townsend. – Access mode : www.historians.org/Perspectives/issues/2009/0909/0909pub1.cfm.

14. **Public history.** – Access mode : www.wikipedia.org/wiki/Public_history.

15. **Public history** как дисциплина. Историк Андрей Зорин о фальсификации исторических фактов, способах понимания и пространстве публичной истории. – Режим доступа : www.postnauka.ru/video/18165.

16. **What is Public History?** – Access mode : www.ncph.org/cms/what-is-public-history.

List of references

1. **Anikin D. A.** Prostranstvo sotsialnoy pamyati : avtoref. dis. ... kand. filos. nauk : 09.00.11 / Anikin Daniil Aleksandrovich. – Saratov, 2008. – 16 s.

2. **Atamanchuk G. V.** Teoriya gosudarstvennogo upravleniya : kurs lektsiy / G. V. Atamanchuk. – M. : Omega-L, 2006. – S. 91 – 92.

3. **Bessmertnyiy polk** // Bessmertnyiy polk : Dnepropetrovsk. Grazhdanskaya initsiativa «Bessmertnyiy polk». – Режим доступа : www.nashpolk.dp.ua/index.php.

4. **Veltser H.** Istoriya, pamyat i sovremennost proshlogo: pamyat kak arena politicheskoy borby / Harald Veltsler. – Режим доступа : www.magazines.russ.ru/nz/2005/2/vel3.html.

5. **Vera Dubina** ob opyite realizatsii pervoy magisterskoy programmy po Public History. – Режим доступа : www.msses.ru/about/news/708/.

6. **Volianiuk O. Ya.** Suspilna pamiat v konteksti rozvytku politychnoi svidomosti u suchasniy Ukraini : avtoref. dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.01 / Volianiuk Olha Yaroslavivna. – K., 2012. – 20 s.

7. **Holubchyk H. D.** Kommemoratyvni praktyky v upravlinni sotsialnym rozvytkom / H. D. Holubchyk // Problemy upravlinnia sotsialnym ta humanitarnym rozvytkom: materialy VII rehion. nauk.-prakt. konf. za mizhnar. uchastiu 29 lyst. 2013 r., m. Dnipropetrovsk. – D. : DRIDU NADU, 2013. – S. 20 – 23.

8. **Hon M. M.** Osoblyvosti formuvannia ukrainskoi istorychnoi pamiaty v chas demokratychnoho tranzytu / M. M. Hon. – Режим доступа :

www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/fps/2012_2/gon.pdf.

9. **Zernii Yu.** Derzhavna polityka pamiaty v Ukraini: stanovlennia ta suchasnyi stan / Yu. Zernii. – Режим доступа : www.old.niss.gov.ua/book/StrPryor/8/7.pdf.

10. **Kontseptualni** zasady derzhavnoi polityky pamiaty v Ukraini : analitychna zapyska. – Режим доступа : www.old.niss.gov.ua/Monitor/January2010/03.htm.

11. **Moskovskaya** vysshaya shkola sotsialnyih i ekonomicheskikh nauk : programma kursa. – Режим доступа : www.msses.ru/about/faculties/129/programma-kursa.

12. **О проекте** Soglasheniya ob uvekovechenii pamyati o muzhestve i geroizme narodov gosudarstv-uchastnikov Sodruzhestva Nezavisimyyih Gosudarstv v Velikoy Otechestvennoy voyne 1941 – 1945 godov : reshenie Soveta ministrov inostrannyih del Sodruzhestva Nezavisimyyih Gosudarstv ot 2 sent. 2011 g. – Режим доступа : www.e-cis.info/page.php?id=21992.

13. **Dichtl J.** A Picture of Public History Preliminary Results from the 2008 Survey of Public History Professionals / John Dichtl, Robert B. Townsend. – Access mode : www.historians.org/Perspectives/issues/2009/0909/0909pub1.cfm.

14. **Public history.** – Access mode : www.wikipedia.org/wiki/Public_history.

15. **Public history** kak distsiplina. Istorik Andrey Zorin o falsifikatsii istoricheskikh faktov, sposobah ponimaniya i prostranstve publichnoy istorii. – Режим доступа : www.postnauka.ru/video/18165.

16. **What is Public History?** – Access mode : www.ncph.org/cms/what-is-public-history.

Надійшла до редколегії 24.02.14